

УДК 323:338.24-049.5

Н. М. Хома

НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ: ЗМІСТ ТА СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

У статті на прикладі кейсу України розглянуто проблему змісту та стратегії забезпечення національної стійкості в умовах війни та повоєнного відновлення. Проаналізовано наукові підходи до концептуалізації національної стійкості. З'ясовано особливості стратегій національної стійкості сучасних держав залежно від поточних викликів для їх функціонування. Визначено ключові питання посилення національної стійкості України. Відзначено, що нині глобальним трендом є посилення національної стійкості до загроз і небезпек у фізичному та цифровому світі як в межах, так і поза межами держав. Підкреслено, що заходи зі забезпечення системи національної стійкості в сучасних державах спрямовані на розвиток спроможності запобігати загрозам та ризикам будь-якого характеру, а також здатність оперативно реагувати на загрози, швидко відновлюватись.

Ключові слова: національна стійкість (резильєнтність), соціальна стійкість, національна безпека, російсько-українська війна, повоєнне відновлення.

DOI 10.34079/2226-2830-2024-14-38-119-128

В умовах, коли уже одинадцятий рік триває війна, а попереду – складний етап повоєнного відновлення, питання національної стійкості (резильєнтності) набуло у вітчизняному дискурсі особливої ваги. Багатоаспектність тематики та щораз нові виклики актуалізують вивчення проблематики національної стійкості з позицій різних наук, зокрема – політичної. Наявний сильний соціальний запит на розуміння передусім механізмів посилення національної стійкості за такої системи надзвичайних викликів, як наявні для української держави та суспільства.

Метою дослідження визначено розкрити зміст та стратегію забезпечення національної стійкості, її значення в умовах війни та для подальшого повоєнного відновлення. Для досягнення цієї мети поставлено завдання: проаналізувати наукові підходи, спрямовані на теоретико-методологічну концептуалізацію національної стійкості; з'ясувати особливості стратегій національної стійкості у державах залежно від поточних викликів для їх функціонування; визначити ключові питання посилення національної стійкості України.

Проблематика національної стійкості розглядається з позицій міждисциплінарного підходу, позаяк охоплює широке коло соціальних питань, політологічні аспекти функціонування політичної та інших систем, державне управління, національну безпеку та оборону та ін. Власне термін «стійкість» належить до концепції адаптації, коригування; він використовується в різних галузях (екологія, фізика, охорона здоров'я, соціальні науки та ін.), де визначення стійкості відрізняється (Norris, Stevens, Pfefferbaum et al., 2008).

Ця проблематика щораз частіше є у фокусі уваги українських учених (Герасимчук, 2022; Назаров, 2020; 2022; 2023; Пирожков, 2022; Ткач, 2024; Reznikova, 2022 та ін.), які розглядали проблематику національної стійкості з позиції різних наук і кутів зору. Закордонні дослідники значно раніше почали вивчати питання національної стійкості (Ben-Dor, Pedahzur, Canetti-Nisim & Zaidise, 2002; Canetti, Waismel-Manor,

Cohen & Rapaport, 2014; Eshel & Kimhi, 2016; Friedland, 2005; Myers-Smith, Trefry & Swarbrick, 2012; Norris, Stevens & Pfefferbaum, 2008; Southwick, Bonanno & Masten, 2014). Наукові розвідки були розпочаті з психологічних аспектів стійкості (індивідуальному рівні), однак швидко були розширені безпековими, соціально-економічними, геополітичними та іншими складовими. Панівним було визначення стійкості як «процесу, здатності або результату успішної адаптації, попри складні або загрозливі обставини» (Masten, Best & Garmezy, 1990, с. 426).

У закордонному науковому дискурсі термін «резильєнтність» використовують найперше в значенні життєстійкості, здатності функціонувати в умовах найскладніших випробувань, спроможності відновлюватись після різних агресивних впливів (збройної агресії, природних катаклізмів, кібератаки і т. ін.), оперативно реагувати на загрози, прогнозувати їх. Національна стійкість є ширшим поняттям за національну безпеку, позаяк охоплює значно ширше коло питань та сфер. Дослідники (Ben-Dor, Pedahzur, Canetti-Nisim and Zaidise, 2002) уважають, що національна стійкість складається з чотирьох основних компонентів – патріотизм, оптимізм, соціальна інтеграція та довіра до інститутів (політичних, громадських); їх власне і важливо зберігати в умовах конфліктів та криз.

Нечисельні наукові праці наявні з проблеми національної стійкості в умовах воєн (Kimhi & Eshel, 2009); уже представлені результати перших досліджень щодо стійкості в умовах російсько-української війни (Goodwin, Hamama-Raz, Leshem & Ben-Ezra, 2023). З проблем національної стійкості публікуються спеціалізовані наукові видання, наприклад, ізраїльське академічне видання «The Journal of National Resilience, Politics and Society».

Термін «національна стійкість» спершу стосувався передусім військового потенціалу тої чи іншої держави, однак був розширений політико-психологічними аспектами (Kimhi & Eshel, 2009). Згідно з Н. Фрідландом, «національна стійкість» – це здатність суспільства протистояти негараздам і кризам, таким як стихійні лиха або події, пов'язані з національною безпекою (війни чи терористичні атаки) в різноманітних сферах шляхом впровадження змін і адаптацій без шкоди для основних цінностей та інститутів суспільства (Friedland, 2005). За оцінкою Д. Канетті та ін., національна стійкість є здатністю нації успішно справлятися з труднощами (бідність, тероризм, корупція та ін.), зберігаючи при цьому свою соціальну тканину незмінною (Canetti, Waismel-Manor, Cohen & Rapaport, 2014).

Т. Герасимчук слушно відзначила, що «стійкість – це *не лише про війну чи безпеку*», однак проблема стійкості актуалізувалася саме «з посиленням турбулентності у міжнародних відносинах та загостренням протистояння між основними геополітичними гравцями» (Герасимчук, 2022, с. 18-19). Справді, такі виклики в усьому їх багатоманітті почали проявлятися ще до російсько-української війни, однак це збройне протистояння, а також висхідна напруга в інших регіонах (Індо-Тихоокеанському, Близькосхідному та ін.) стали каталізатором інтересу до концепції національної стійкості та її реалізації.

В епоху глобальної нестабільності, стрімких змін різного типу (геополітичних, кліматичних, технологічних і т. ін.), погіршення якості демократії в глобальному масштабі, піднесення неоавторитаризму та інших деструктивних тенденцій важливо розуміти, завдяки чому можна витримувати деструктивні впливи, як запобігати та протидіяти їм. Нині національна стійкість держав постійно піддається випробуванню через широкий спектр щораз нових викликів – міграційні кризи, поширення недуг, загрози миру та безпеці, кліматичні катаклізми, підривання енергетичної безпеки

(вепонізація енергії), виклики, зумовлені цифровізацією, а віднедавна – і штучним інтелектом і т. ін.

В останні десятиліття стрімко зросла кількість документів, що стосуються національної стійкості, ухвалених як державами, так і міжнародними організаціями. Це може засвідчувати, що актуалізувалося управління ризиками з огляду на висхідну динаміку загроз безпеці: тероризм (у т. ч. й кібертероризм), економічні кризи, стихійні лиха через зміну клімату, війни, міграційні кризи тощо. Відтак розробляються системи оцінки ризиків, управління ризиками, заходи реагування та відновлення, які охоплюють широкий діапазон сценаріїв реагування.

Національна стійкість проявляється як у своєчасній ідентифікації загроз, виявленні вразливостей, так і оцінюванні ризиків, запобіганні настанню кризових ситуацій, реагуванні на можливі загрози та кризові ситуації. Відзначимо зростання дослідницького інтересу до детермінант стійкості (Barnea, Weiss & Shemer, 2020), з'ясування, як держави, їх спільноти, громадяни реагують на різної сили виклики. У цьому контексті стійкість вивчалася на різних рівнях (Southwick, Bonanno, Masten et al, 2014, с. 5). На кожному з цих рівнів (особи, держави та ін.) «стійкість» визначається по-різному і включає відмінні елементи, однак всі рівні стійкості сприяють добробуту, здатності адаптуватися до різних ситуацій і справлятися з наслідками різних негативних подій (Kimhi, 2016).

Система національної стійкості є багаторівневою системою – від національного до локального рівнів. Резильєнтність сильно узалежнена від конкретного контексту, як-от безпекових, ресурсних, кліматичних, соціальних, демографічних та інших викликів. Показником ефективності систем національної стійкості є їх здатність ідентифікувати, пріоритезувати, запобігати, ефективно реагувати на загрози та ризики будь-якого характеру. Заходи зі забезпечення системи національної стійкості в сучасних державах спрямовані на виконання двох засадничих завдань: 1) розвинути необхідну спроможність держави і суспільства запобігати щораз ширшому спектру загроз та ризиків будь-якого характеру; 2) у разі настання конкретних загроз та ризиків бути здатними оперативно реагувати, швидко відновлюватись.

За високого рівня стійкості держава та суспільства посилюється здатність протидіяти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватись до різких і непередбачуваних змін середовища, підтримувати стале функціонування до, під час і після кризи, швидко відновлюватись до бажаної рівноваги. Основний результат стійкості – якнайменші втрати. Погодимось з дослідниками (Kimhi & Eshel, 2018), що національна стійкість може бути підірвана з часом у ситуаціях гострої та постійної небезпеки. Водночас зауважимо, що різноманітні кризові, переломні моменти історії є й перевіркою на рівень національної стійкості на усіх її рівнях.

Очевидно, що досягнення стійкості вимагає консолідації, злагодженої роботи на всіх рівнях держави та суспільства. Очікується готовність реагувати на різні небезпеки, уміння своєчасно виявляти уразливості, налагодити ефективний кризовий менеджмент, створити необхідні резерви, подбати про альтернативи та плани дій, впровадження універсальних протоколів узгодження тощо. Все, про що йдеться, і становить основу системи забезпечення національної стійкості. Сучасна держава як механізм, що прагне до життєздатності, має мати комплексний механізм взаємодії державних і недержавних акторів задля гарантування безпеки, безперервності функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства і держави, незалежно від того, наявні кризові явища, чи ні. Наявність відповідних стратегій стійкості дозволяє готуватись до потенційних загроз і надзвичайних ситуацій, щоб втрат від них було якнайменше, а відновлення після криз відбувалося якнайшвидше.

Останніми роками багато держав ухвалили стратегії національної стійкості, якими охоплені питання протидії диверсіям й кібератакам, запобігання зовнішньому втручанню у виборчі кампанії, протидії різного типу операціям впливу недемократичних держав тощо. Панівною ідеєю чинних стратегій національної стійкості демократичних держав є позиція про необхідність більшої національної стійкості до загроз і небезпек у фізичному та цифровому світі, як в межах, так і поза межами держави; тобто враховуються внутрішній та зовнішній виміри національної стійкості. Як приклад цього вкажемо на британську стратегії національної стійкості (Cabinet Office, 2021).

Національна стійкість є динамічною структурою, яка змінюється у відповідь на зміни контексту (Canetti, Waismel-Manor, Cohen & Rapaport, 2014; Fletcher & Sarkar, 2013). Для України дуже важливо звучить теза про те, що «досвід війни може змінити відносну важливість компонентів національної стійкості» (Eshel & Kimhi, 2016, с. 834). У роки протистояння України російській агресії поняття «стійкість» стало маркером України та українців у демократичних спільнотах: стійкість України в умовах російської військової агресії, стійкість державних інститутів, громад, волонтерського руху та ін., стійкість громадян, стійкість людей тих чи інших професій і т. ін. Стійкість стала трендовим словом, маркером збереження та поступу України як держави. І водночас відкривалися проблеми зі стійкістю в усьому багатоманітті її вимірів.

Чинна Стратегія національної безпеки України побудована на трьох опорах – стримуванні, залученні та стійкості. Власне стійкість була визначена як «здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей» (Указ Президента України № 392/202, 2020). Інституціоналізація національної системи стійкості в Україні розпочата у 2021 році (Указ Президента України №479/2021, 2021). Виклики повномасштабної війни вимагали конкретики, що втілювалося в затвердженому *Плані заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року* (Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1025-р., 2023).

Відтак визначені пріоритетні сфери для забезпечення національної системи стійкості України. Їх спектр в умовах викликів воєнного часу є дуже широким: кібербезпека; стале функціонування електронних комунікаційних мереж; захист критичної інфраструктури; захист інформації у хмарному середовищі; відновлення деокупованих територій; розширення доступу до послуг з підтримки психічного здоров'я; протидія дезінформації населення; підготовка фахівців, відповідальних за забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури і т. ін. Важливими завданнями є: посилення спроможності державних органів проводити ідентифікацію загроз, виявляти вразливості та оцінювати ризики національній безпеці; підвищення готовності державних органів, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання до настання кризових ситуацій, запобігання ризикам та мінімізації їх впливу; забезпечення розвитку спроможностей державних органів із забезпечення сталого функціонування до, під час та після настання кризової ситуації *і т. ін.* (Розпорядження Кабінету Міністрів України, 2023).

Функціонування України в умовах збройної агресії актуалізує значно ширший спектр завдань для забезпечення національної стійкості, аніж стоять перед державами, які не є «аренами» збройних зіткнень. В умовах воєнного часу актуалізується водночас постає цілий спектр проблем: евакуація населення зі зони бойових зіткнень; реагування на порушення функціонування або руйнування транспортної інфраструктури; відновлення критичної інфраструктури; організація освітнього процесу в умовах

обстрілів та енергодефіциту; реагування на демографічні зміни та зміни на ринку праці; екоцид; реабілітація травм війни і т. ін. Поєднуються різнопланові задачі-відповіді на ті чи інші виклики з діями на випередження тих чи інших загроз.

Очевидно, що в умовах такого масштабу викликів різного типу, посилення стійкості вимагає системного підходу, політичної волі на рівні держави, консолідованості на рівні суспільства. Необхідність враховувати взаємозалежність усіх аспектів стійкості, таких як клімат, екосистема, соціальна, економічна, інфраструктура та стійкість до катастроф, демографія, ринок праці і т. д. В умовах війни, як-от в Україні, спектр уразливих сфер зростає і фактично будь-який аспект життєдіяльності суспільства та держави може бути у будь-яку мить підданий випробуванню на стійкість. Відтак і роль національної стійкості набуває визначального значення. Для України питання національної стійкості є питаннями її функціонування в надскладних умовах зовнішньої агресії, послідовного руху до відновлення територіальної цілісності держави, готовності до подальшої повоєнної відбудови. Національна стійкість – це не лише про державу, а й про суспільство, бізнес, неурядовий сектор та кожного з огляду на складність та одночасну кількість завдань, а також характер викликів (екзистенційні загрози).

В умовах війни стійкість набуває нового виміру. Наприклад, кроки з реагування на енергетичний терор держави-агресора включають великий комплекс заходів, як-от матеріально-технічна здатність ліквідувати наслідки ракетних та дронівих атак, наявність резервних схем заживлення споживачів, імпортування електроенергії з інших держав, швидкий розвиток «зеленої» генерації, становлення резервних генераторів і т. ін. Про рівень стійкості відтак свідчить здатність пом'якшити чи розв'язати проблему у якнайстисліші строки, аби вона не мала деструктивних наслідків. Саме екстраординарні ситуації засвідчують якісну сторону стійкості.

На нашу думку, національна стійкість ефективно може досягатися лише за умови поєднання інституційних і ціннісних реформ. До прикладу, не лише розширяти можливості для функціонування державних органів, які запобігають і протидіють корупції, а й формувати стійкі антикорупційні цінності населення; не лише розв'язувати проблему енергодефіциту й відновлення об'єктів енергетичної інфраструктури, а й формувати культуру енергоспоживання, популяризувати «зелену» генерацію. Загалом для зміцнення національної стійкості важливим завданням влади є розвиток у населення культури поведінки у ситуаціях загрози, кризових ситуацій. Ціннісний вимір ефективної системи національної стійкості полягає у досягненні на всіх рівнях держави та суспільства спільного розуміння ймовірних ризиків.

М. Назаров слушно вказує на таку важливу характеристику стійкості, як здатність «суспільства в партнерстві з владою долати різного роду кризи та конфлікти з мінімальними втратами та можливістю швидкого відновлення» (Назаров, 2020, с. 68). Справді, особливо в умовах війни та післявоєнної відбудови державно-приватне партнерство має принципово важливе значення. Незалежно від стану миру або ж війни, питання національної стійкості не має бути виключною відповідальністю уряду, державного сектора, а стати відповідальністю усіх та кожного для формування колективної стійкості.

Висновки. Нині глобальним трендом є посилення національної стійкості до загроз і небезпек у фізичному та цифровому світі як в межах, так і поза межами держав. Резильєнтність узалежнена від конкретного контексту: безпекових, ресурсних, кліматичних, соціальних, демографічних та інших викликів. Показником ефективності систем національної стійкості є їх здатність ідентифікувати, визначати пріоритети, запобігати, ефективно реагувати на загрози та ризики будь-якого характеру. Заходи зі

забезпечення системи національної стійкості в сучасних державах спрямовані на: 1) розвиток спроможності запобігати щораз ширшому спектру загроз та ризиків будь-якого характеру; 2) здатність оперативно реагувати на загрози, швидко відновлюватись.

В умовах війни та активної підготовки до майбутнього повоєнного відновлення, стратегія національної стійкості України вирізняється особливою динамічністю з огляду на зростання кількості та видів викликів. Стратегія національної резильєнтності за таких умов вимагає здатності реагувати на одночасний деструктивний вплив великої кількості чинників внутрішньодержавного та зовнішньополітичного характеру. Розроблені системи оцінки ризиків, управління ризиками, заходи реагування та відновлення мають не лише відповідати потребам часу, а й мати потенціал для практичної реалізації з огляду на наявні людські, фінансові, матеріально-технічні, природні та інші ресурси. У випадку України реалізація стратегії національної стійкості узалежнена не лише від внутрішнього потенціалу та консолідації ресурсів, а й від своєчасності та достатніх обсягів зовнішньої підтримки нашої держави та суспільства.

Функціонування України в умовах російської збройної агресії актуалізує значно ширший спектр завдань для забезпечення національної стійкості, аніж стоять перед державами, які не є «аренами» воєн. В умовах воєнного часу різко зростає перелік сфер, які є пріоритетними для забезпечення національної системи стійкості. Визначальним стає посилення спроможності держави ідентифікувати загрози, виявляти вразливості, оцінювати ризики. Особливе значення має готовність до настання кризових ситуацій, здатність запобігання ризикам та мінімізувати їх вплив. В умовах війни спектр уразливих сфер зростає і будь-який аспект життєдіяльності суспільства та держави може бути у будь-яку мить підданий випробуванню на стійкість. За масштабу викликів різного типу періоду воєнного часу посилення стійкості вимагає системного підходу, політичної волі на рівні держави, консолідованості на рівні суспільства. Для України питання національної стійкості є питаннями її функціонування в надскладних умовах зовнішньої агресії, послідовного руху до відновлення територіальної цілісності держави, готовності до подальшої повоєнної відбудови.

Бібліографічний список

- Герасимчук, Т., 2022. Національна стійкість як детермінанта європейської інтеграції України. *Політикус*, 4, с. 18-28. DOI: 10.24195/2414-9616.2022-4.3.
- Назаров, М., 2020. Національна стійкість України: від концептуальних засад до практичної реалізації. *Політикус*, 2, с. 64-69. DOI: 10.24195/2414-9616-2020-2-64-69.
- Назаров, М., 2022. Соціальна стійкість на рівні територіальних громад в умовах сучасних викликів. *Політикус*, 2, с. 54-59. DOI: 10.24195/2414-9616.2022-2.9.
- Назаров, М., 2023. Соціальна стійкість як ресурс для післявоєнного відновлення територіальних громад в Україні. *Політикус*, 3, с. 35-38. DOI: 10.24195/2414-9616.2023-3.6.
- Пирожков, С., 2022. Національна стійкість: стратегія забезпечення. *Український географічний журнал*, 1 (118), с. 3-10. DOI: 10.15407/ugz2022.02.003.
- Пирожков, С., Майборода, О., Хамітов, Н. та ін., ред. 2022. *Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз*. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.
- Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1025-р. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року, 2023. *Урядовий кур'єр*, 18 листопада, № 232.

- Ткач, М., Пунда, Ю. та Дерев'янюк, В., 2024, Розбудова сильної нації: роль національної стійкості, мобілізації та територіальної оборони. *Наука і оборона*, 1, с. 47-55. DOI: 10.33099/2618-1614-2024-24-1-47-55.
- Указ Президента України № 392/202 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України», 2020. *Урядовий кур'єр*, 16 вересня, № 169.
- Указ Президента України №479/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про запровадження національної системи стійкості», 2021. *Урядовий кур'єр*, 29 вересня, № 188.
- Barnea, R., Weiss, Y. and Shemer, J., 2020. Health: an essential component of national resilience. *Journal of Global Health Reports*, 4, article e2020068. DOI: 10.29392/001c.14134.
- Ben-Dor, G., Pedahzur, A., Canetti-Nisim, D. and Zaidise, E., 2002. The role of public opinion in Israel's national security. *American Jewish Congress: Congress Monthly*, 69 (5), pp. 13-15.
- Cabinet Office, 2021. The National Resilience Strategy. Government of the United Kingdom, [онлайн]. Доступно: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/60ed4b288fa8f50c7ba9b46d/Resilience_Strategy_-_Call_for_Evidence.pdf> [Дата звернення: 12 травня 2024].
- Canetti, D., Waismel-Manor, I., Cohen, M. and Rapaport, C., 2014. What does national resilience mean in a democracy? Evidence from the United States and Israel. *Armed Forces & Society*, 40 (3), pp. 504-520. DOI: 10.1177/0095327X13478405.
- Eshel, Y. and Kimhi, S., 2016. New Perspective on National Resilience: Components and Demographic Predictors. *Journal of Community Psychology*, 44 (7), pp. 833-844. DOI: 10.1002/jcop.21811.
- Fletcher, D. and Sarkar, M., 2013. Psychological resilience: A review and critique of definitions, concepts, and theory. *European Psychologist*, 18 (1), pp. 12-23. DOI: 10.1027/1016-9040/a000124.
- Friedland N., 2005. The "Elusive" Concept of Social Resilience. In: N. Friedland, A. Arian, A. Kirschbaum *et al.*, eds. *The Concept of Social Resilience*. Haifa: Samuel Neaman Institute, pp. 7-10.
- Goodwin, R., Hamama-Raz, Y., Leshem, E. and Ben-Ezra, M., 2023. National resilience in Ukraine following the 2022 Russian invasion. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 85, article 103487. DOI: 10.1016/j.ijdrr.2022.103487.
- Kimhi, S. and Eshel, Y., 2009. Individual and Public Resilience and Coping with Long Term Outcomes of War. *Journal of Applied Behavioral Research*, 14 (2), pp. 70-89. DOI: 10.1111/j.1751-9861.2009.00041.x.
- Kimhi, S. and Eshel, Y., 2018. Measuring national resilience A new short version of the scale (NR-13). *Journal Community Psychology*, 47 (1), pp. 517-528. DOI: 10.1002/jcop.22135.
- Kimhi, S., 2016. Levels of resilience: Associations among individual, community, and national resilience. *Journal Health Psychology*, 21, pp. 164-170. DOI: 10.1177/1359105314524009.
- Masten, A.S., Best, K.M. and Garmezy, M., 1990. Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and Psychopathology*, 2, pp. 425-444.
- Myers-Smith, I.H., Trefry, S.A. and Swarbrick, V.J., 2012. Resilience: Easy to use but hard to define. *Ideas in Ecology and Evolution*, 5, pp. 44-53. DOI: 10.4033/iee.2012.5.11.c.

- Norris, F.H., Stevens, S.P., Pfefferbaum, B. et al., 2008. Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41 (1-2). pp. 127-150. DOI: 10.1007/s10464-007-9156-6.
- Reznikova, O., 2022. *National resilience in a changing security environment*. Kyiv: National Institute for Strategic Studies.
- Southwick, S.M., Bonanno, G.A., Masten, A.S. et al., 2014. Resilience definitions, theory, and challenges: Interdisciplinary perspectives. *European Journal of Traumatic Psychology*, 5, article 25338. DOI: 10.3402/ejpt.v5.25338.

References

- Barnea, R., Weiss, Y. and Shemer, J., 2020. Health: an essential component of national resilience. *Journal of Global Health Reports*, 4, article e2020068. DOI: 10.29392/001c.14134.
- Ben-Dor, G., Pedahzur, A., Canetti-Nisim, D. and Zaidise, E., 2002. The role of public opinion in Israel's national security. *American Jewish Congress: Congress Monthly*, 69 (5), pp. 13-15.
- Cabinet Office, 2021. The National Resilience Strategy. Government of the United Kingdom/ [online]. Available at: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/60ed4b288fa8f50c7ba9b46d/Resilience_Strategy_-_Call_for_Evidence.pdf> [Accessed 12 May 2024].
- Canetti, D., Waismel-Manor, I., Cohen, M. and Rapaport, C., 2014. What does national resilience mean in a democracy? Evidence from the United States and Israel. *Armed Forces & Society*, 40 (3), pp. 504-520. DOI: 10.1177/0095327X13478405.
- Decree of the President of Ukraine No. 392/202 on the Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine on the National Security Strategy of Ukraine [Ukaz Prezydenta Ukrainy Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy Pro Stratehiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy], 2020. *Uriadovyi kurier*, 16 Sep., № 169 (in Ukrainian).
- Decree of the President of Ukraine No. 479/2021 On the Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine On the Implementation of the National Resilience System [Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy Pro zaprovadzhennia natsionalnoi systemy stiikosti], 2021. *Uriadovyi kurier*, 29 Sep., № 188 (in Ukrainian).
- Eshel, Y. and Kimhi, S., 2016. New Perspective on National Resilience: Components and Demographic Predictors. *Journal of Community Psychology*, 44 (7), pp. 833-844. DOI: 10.1002/jcop.21811.
- Fletcher, D. and Sarkar, M., 2013. Psychological resilience: A review and critique of definitions, concepts, and theory. *European Psychologist*, 18 (1), pp. 12-23. DOI: 10.1027/1016-9040/a000124.
- Friedland N., 2005. The "Elusive" Concept of Social Resilience. In: N. Friedland, A. Arian, A. Kirschnbaum et al., eds. *The Concept of Social Resilience*. Haifa: Samuel Neaman Institute, pp. 7-10.
- Gerasymchuk, T., 2022. National resilience as a determinant of European integration of Ukraine [Natsionalna stiikist yak determinant yevropeiskoi intehratsii Ukrainy]. *Politikus*, 4, pp. 18-28. DOI: 10.24195/2414-9616.2022-4.3 (in Ukrainian).
- Goodwin, R., Hamama-Raz, Y., Leshem, E. and Ben-Ezra, M., 2023. National resilience in Ukraine following the 2022 Russian invasion. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 85, article 103487. DOI: 10.1016/j.ijdr.2022.103487.

- Kimhi, S. and Eshel, Y., 2009. Individual and Public Resilience and Coping with Long Term Outcomes of War. *Journal of Applied Behavioral Research*, 14 (2), pp. 70-89. DOI: 10.1111/j.1751-9861.2009.00041.x.
- Kimhi, S. and Eshel, Y., 2018. Measuring national resilience A new short version of the scale (NR-13). *Journal Community Psychology*, 47 (1), pp. 517-528. DOI: 10.1002/jcop.22135.
- Kimhi, S., 2016. Levels of resilience: Associations among individual, community, and national resilience. *Journal Health Psychology*, 21, pp. 164-170. DOI: 10.1177/1359105314524009.
- Masten, A.S., Best, K.M. and Garmezy, M., 1990. Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and Psychopathology*, 2, pp. 425-444.
- Myers-Smith, I.H., Trefry, S.A. and Swarbrick, V.J., 2012. Resilience: Easy to use but hard to define. *Ideas in Ecology and Evolution*, 5, pp. 44-53. DOI: 10.4033/iee.2012.5.11.c.
- Nazarov, M., 2020. National resilience of Ukraine: from conceptual foundations to practical implementation [Natsionalna stiikist Ukrainy: vid kontseptualnykh zasad do praktychnoi realizatsii]. *Politikus*, 2, pp. 64-69. DOI: 10.24195/2414-9616-2020-2-64-69 (in Ukrainian).
- Nazarov, M., 2023. Social resilience as a resource for the post-war recovery of territorial communities in Ukraine [Sotsialna stiikist yak resurs dlia pisliavoiennoho vidnovlennia terytorialnykh hromad v Ukraini]. *Politikus*, 3, pp. 35-38. DOI: 10.24195/2414-9616.2023-3.6 (in Ukrainian).
- Nazarov, M., 2022. Social resilience at the level of territorial communities in the context of modern challenges [Natsionalna stiikist Ukrainy: vid kontseptualnykh zasad do praktychnoi realizatsii]. *Politikus*, 2, pp. 54-59. DOI: 10.24195/2414-9616.2022-2.9 (in Ukrainian).
- Norris, F.H., Stevens, S.P., Pfefferbaum, B. et al. 2008. Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41 (1-2). pp. 127-150. DOI: 10.1007/s10464-007-9156-6.
- Pyrozhkov, S., 2022. National Resilience of Ukraine: Strategy Implementation [Natsionalna stiikist: stratehiia zabezpechennia]. *Ukrainian Geographical Journal*, 1 (118), pp. 3-10. DOI: 10.15407/ugz2022.02.003 (in Ukrainian).
- Pyrozhkov, S., Mayboroda, O., Khamitov N. et al., eds., 2022. National resilience of Ukraine: hybrid threats challenge response and prevention strategy: national report [Natsionalna stiikist Ukrainy: stratehiia vidpovidi na vyklyky ta vyperedzhennia hibrydnykh zahroz: natsionalna dopovid]. Kyiv: Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (in Ukrainian).
- Reznikova, O., 2022. *National resilience in a changing security environment*. Kyiv: National Institute for Strategic Studies.
- Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy No. 1025-p Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Kontseptsii zabezpechennia natsionalnoi systemy stiikosti do 2025 roku [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1025-p On Approval of the Action Plan for the Implementation of the Concept of the National Resilience System by 2025], 2023. *Uriadovyi kurier*, 18 Nov., № 232 (in Ukrainian).
- Southwick, S.M., Bonanno, G.A., Masten, A.S. et al., 2014. Resilience definitions, theory, and challenges: Interdisciplinary perspectives. *European Journal of Traumatic Psychology*, 5, article 25338. DOI: 10.3402/ejpt.v5.25338.
- Tkach, M., Punda, Yu. and Derevianko, V., 2024. Building a Stronger Nation: The Role of National Resilience, Mobilization and Territorial Defence [Rozbudova sylnoi natsii:

rol natsionalnoi stiikosti, mobilizatsii ta terytorialnoi oborony]. *Science and Defence*, 1, pp. 47-55. DOI: 10.33099/2618-1614-2024-24-1-47-55 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції: 12.05.2024.

N. Khoma

NATIONAL RESILIENCE: CONTENT AND STRATEGY DURING WARTIME AND POST-WAR RECONSTRUCTION

The article considers the problem of the content and strategy of ensuring national resilience in wa time and post-war reconstruction of Ukraine. Scientific approaches to the conceptualisation of national resilience are analysed. Peculiarities of national resilience strategies of modern states, which depend on the current challenges for their functioning, are clarified. The key issues of strengthening the national resilience of Ukraine are identified.

The current global trend is to strengthen national resilience to threats and hazards in the physical and digital world, both within and outside the borders of states is noted. It is emphasised that measures to ensure the national resilience system in modern states are aimed at developing the ability to prevent threats and risks of any nature, as well as the ability to respond promptly to threats and recover quickly.

It is stated that during the war and active preparation for the future post-war recovery, Ukraine's national resilience strategy is particularly dynamic, given the growing number and types of challenges. The national resilience strategy under such conditions requires the ability to respond to the simultaneous destructive impact of a large number of domestic and foreign policy factors. It is emphasised that the developed risk assessment, risk management, response and recovery systems should not only meet the needs of the time, but also have the potential for practical implementation, given the available human, financial, material and technical, natural and other resources. It is emphasised that the implementation of the national resilience strategy depends not only on the internal potential and consolidation of resources in Ukraine, but also on the timeliness and sufficient external support of our state and society.

It is noted that Ukraine's functioning in the context of Russian armed aggression actualises a much wider range of tasks to ensure national resilience than those faced by other states. It is argued that it is crucial to strengthen the state's ability to identify threats, identify vulnerabilities, and assess risks. Of particular importance is the readiness for crisis situations, the ability to prevent risks and minimise their impact. It is stated that, given the scale of challenges of various types in wartime, strengthening resilience requires a systematic approach, political will at the government level, and consolidation of society.

Keywords: *national resilience, social resilience, national security, Russian-Ukrainian war, post-war recovery.*